

Віктар Шалкевіч

**Мястэчка G...
...і ваколіцы...**

Дзевятнаццаць апазданняў і п'еса

Усе правы абаронены. Ніякая частка гэтага выдання не падлягае адлюстраванню, капіяванню, захаванню ў базах дадзеных альбо пошукавых сістэмах, распаўсюджванню любымі магчымымі сродкамі і спосабамі без папярэдняга пісьмовага дазволу праваўладальніка.

Шалкевіч, В.

Мясцічка G... і ваколiцы... : дзевятнаццаць апавяданняў і п'еса / Віктар Шалкевіч. — Мiнск : Кнiгазбор, 2012. — 112 с. — (Бiблiятэка Саюза беларускiх пiсьменнiкаў «Кнiгарня пiсьменнiка» ; вып. 30).

ISBN 978-985-7007-83-7.

Гэтая кніга перадусім не пра мясцічка G. і ваколiцы, а пра людзей, якія там жылі, таму што без людзей любое мясцічка робiцца звычайна горбаю камення. Гэтая кніга пра нашу прыгожую страчаную Айчыну — Вялікае Княства Лiгоўскае... Яго даўно няма на мапах, тым не менш яно дзесьцi глыбока сядзiць у кожным з нас...

© Шалкевіч В., 2012

© ГА «Саюз беларускiх пiсьменнiкаў», 2012

© Афармленне. ПУП «Кнiгазбор», 2012

© Распаўсюджванне. ТАА «Электронная кнiгарня», 2016

Z Wilna przeskoczyli do Grodna,
tego brudnego, żydowskiego Grodna,
w którego rynsztokach jak w
zasmolonym szkle przeglądały się
kamieniczki dawnych lat.

*Józef Mackiewicz. «Na S.W.1» Dzieła,
tom 12, s. 245*

МЯСТЭЧКА G.

Мястэчка стаяла на рацэ, якая спрадвеку цякла ў Балтыйскае мора. Мора было далёка, а як выглядала — чорт яго ведае — ніхто не ўяўляў і не бачыў... Можа, дзяды і прадзеды калісь...

Пра раку спяваліся розныя інтымна-лірычныя і ваенна-патрыятычныя песні, у якіх яна абвясчалася ледзь што не фарпостам усходняй візантыйскай цывілізацыі, Кронанам і Барысфенам, крыніцай ісцінна-сапраўднай Веры і Бацькам усіх людзей, жывучых на яе левым і правым берагах, хаця якраз бацьку яна меней за ўсё прыпамінала, была рака не вельмі вялікая, нячысценькая, у некаторых месцах, дзе з іржавых трубаў у яе ўліваліся падазронага колеру вадкасці, увогуле нагадвала падручнік па хіміі для сёмага класа, а ўлетку, калі мялела, усялякая адважная варона каб схачела, то перайшла б яе пехатою... А калісьці, кажуць, па ёй сунуліся цяжкія віціны ці лайбы з таварамі аж у міфічную

Усходнюю Прусію, альбо з самога Кіева даплывалі да тутэйшага замка на горцы чаўны з рознымі легендарнымі рускімі князямі і цівунамі...

Мелася ў мястэчку некалькі рухлівых вуліцаў, пара вышэйшых вучэбных устаноў, медыцынскіх і сельскагаспадарчых, пара абавязковых савецкіх помнікаў правадырам і паходням нацыі, адзін з іх, бюст заснавальніка тутэйшай літаратуры, каторы стаяў ля сценаў мясцовага ўніверсітэта, быў вечна метка і густа загаджаны несвядомымі непісьменнымі птушкамі... Былі ў мястэчку чатыры прыгожыя сярэднявечныя касцёлы з кляштарамі і некалькі цэркваў, адна царква — ну вельмі старажытная, дакладней, тое, што ад яе засталося... Сінагогі, зразумела, таксама, і кірха лютэранская, і спешна набудаваныя напачатку дзевяностых на замежныя грошы не надта фэйныя малітоўныя баптысцкія дамы... І было некалькі

музеяў і чатыры мастацкія галерэі, два прафесійныя тэатры, два кансулаты — польскі і літоўскі, польскі на вуліцы гарачага прыяцеля ўсіх шляхціцаў таварыша Будзённага, а літоўскі — на вуліцы пралетарскага пісьменніцкага генія Максіма Горкага, была філармонія і палацы розных культураў — тэкстыльнай, тонкасуконнай, чырвонаармейскай, хімічнай, будаўнічай, гарадской і раённай, былі аўтобусы і тралейбусы — трамваяў не было ніколі, бо інакш мястэчка сталася б Віцебскам і ў ім пачалі б нараджацца сотнямі і тысячамі Юдалі Пэны і Маркі Шагалы, былі два вакзалы — чыгуначны і аўтобусны, а перад імі заўсёды столькі таксовак, што, здавалася, адныя таксісты, каб не скіснуць ад нуды, проста вазілі другіх таксістаў, быў нават аэрапорт, з якога перыядычна то лёталі, то не лёталі дробныя самалёцікі ў недалёкі Калінінград ці далёкую Маскву, была мытня, скульптуры грамадзяне стартавалі на гандаль у блізкую Польшчу, нашпігаваныя смярдзючымі тытунёвымі вырабамі мясцовай (былой) фабрыкі Шарашэўскага, як эстонская каўбаса — салам, а самі мытнікі, здаецца, ледзь не выварочвалі сабе сківіцы ад асуджанасці і аднастайнасці сваёй штодзённай няхітрай працы — праверыць і пусціць туды — праверыць і пусціць назад, туды — назад, туды — назад... Трапляліся ім часам ці нахабныя пачаткоўцы-кантрабандысты, ці барацьбіты з законна абраным канстытуцыйным ладам — тады прыходзілася ўжываць суворую дзягу айчыннага заканадаўства, адбіраючы забароненае да ўвозу нашмат таннейшае за айчыннае сырое мяса ці сала альбо літаратуру і іншыя нехарошыя матэрыялы, якія зневажалі гонар і годнасць першай асобы ў дзяржаве. Але гэта здаралася не вельмі часта — які неразумны будзе перці праз мяжу небяспечную кнігу, калі ўсё зараз можна знайсці ў Інтэрнэце... Стаяла калісь у мястэчку нават ратуша на Высокім рын ку, што яскрава магло б засведчыць сённяшнім

месцічам дый нешматлікім покуль гасцям аб старадаўнасці і высакароднасці паходжання G., толькі ж ратушу па вайне разабралі, падмуркі пазалівалі асфальтам — і як бы яе не было, і магдэбургскага права не было, і нічога не было... Процьма існавала ў мястэчку чыноўнікаў, абласных, раённых і гарадскіх, былых камсамольцаў і сяброў КПСС; гарадскія і абласныя сядзелі амаль вокны ў вокны — адныя па правую руку Леніна, другія — за яго плячыма, ці, каб да канца быць дакладным, за сракай правадыра. Чыноўнікі — і тыя, і тыя, і тыя — баяліся вельмі трох рэчаў: звальнення з працы, магчымага далейшага часовага арышту і — самае страшнае — нечаканай Смерці на аўтобусным прыпынку, таму што Смерць звыкла адразу надыходзіла за першым і другім; уладкавацца куды працаваць на іншую пасаду было амаль немагчыма, і прыходзілася цэлае жыццё па-мастацку гнуцца і падладжвацца пад чарговую грамадска-палітычную сітуацыю альбо прывезенага з Мінска ці Магілёва начальніка, каб даседзець да пенсіі. Ці кралі чыноўнікі і ці бралі хабар — пытанне, на якое магла, каб вельмі схацела адказаць, пракуратура — хутчэй за ўсё так, ды ясна, што так, толькі дурны не браў, а як жа, аб гэтым нават у газетах пісалі — кралі яны і бралі, і так часам адчайна, як быццам не было ні Бога, ні сумлення, ні бацькоў, якія павінныя былі іх выхаваць на нармальных людзей, толькі ж гэтых грошай няможна было нідзе выкарыстаць — ані яхты на іх купіць, ані васьміпавярховай вілы збудаваць, таму і ляжалі яны гадамі, незапатрабаваныя, закручаныя ў цёмна-сіні цэлафанавы пакет з надпісам «Торговый дом Неман», пад адмысловаю плыткаю-схоўкаю за ўнітазам у туалете...

Вельмі многа з'яўлялася на цэнтральных вуліцах чыноўнікаў у абед, паміж трынаццатай і чатырнаццатай гадзінамі — усялякіх там Марыяў Міхайлаўнаў і Барысаў Мікалаевічаў, — і, адначасова з імі, вар'ятаў, але да вар'ятаў усе жыхары мястэчка прызвычаліся і не звярталі на іх увагі.

Вар'яты даўно ўпісаліся ў краевід, боўталіся, нехайна апранутыя, па вуліцах, базарах і крамах, ездзілі ў аўтобусах, не плоцячы за праезд, там жа агітавалі за Ісуса Хрыста, блытана называючы яго то Сынам Божым, то Святым Духам, а дзесяць заповедзяў — канспектам, які Бог уручыў Майсею. Вар'яты спрабавалі пераракацца з запісаным голасам дыктара, які па-вясковаму, выквакваючы галосныя гукі, аб'яўляў наступны прыпынак, ці стаялі каля дзвярэй аблвыканкама, здзекліва пытаючы ў кожнага адтуль выходзячага: «Чаму ты не ў камеры?», і асабліва ўжо нічым не адрозніваліся ад людзей пакуль нармальных; вар'яты калолі вочы толькі прыездным, якія не хавалі свайго здзіўлення іх колькасцю і насычанасцю на квадратны кіламетр і каментавалі ўголас: «Такое прыгожае мястэчка... і столькі дурных!»

Вар'яты былі розныя — і камуністычнага накірунку, і рэлігійна арыентаваныя, і сексуальна заклапочаныя, і нацыянальна афарбаваныя вар'яты-радыкалы, і вар'яты дэмакратычныя — дэмавар'яты — апошніх было ці не найбольш, у асноўным выкладчыкаў мясцовых вышэйшых устаноў — спітых і спрацаваных парабкаў ад айчыннай адукацыі, філолагаў, гісторыкаў ці медыкаў, але самую вялікую пагрозу вар'яты ўяўлялі пад весну, калі іх хвароба традыцыйна абвастралася, ці калі збіраліся разам пасля якога вялікага нападўафіцыйнага свята альбо нефармальнага мітыngu апазіцыі альбо на чарговыя інтэлігенцкія пасядзелкі ў нячыстай халоднай зале ў сутарэннях былых складоў тытунёвай фабрыкі — яны тады страшэнна лямантавалі, крычалі і з усімі спрачаліся, запырскваючы ўласнаю слінаю ці то аслізлыя сцены ў будынку, ці то парэшткі старажытных вулічных камянёў, ці то вышараваны сотнямі ног лінолеум на малопасенькай кухні ва ўласнай кватэры-хрушчоўцы...

Зачапілася ў свой час і абцёрлася аб мястэчка колькі там

вядомых мастакоў, неблагіх пісьменнікаў і вартых паэтаў, нават з два ці тры тутэйшыя класікі, выдатных музыкаў, аднойчы сам маэстра Святаслаў Рыхтэр, а потым Андрэс Мустанэн са сваім «Хортус музікус» па-майстэрску ўпрыгожылі шыкоўным выступам сцэну аднаго з палацаў культуры, а два рыма-каталіцкія святыя – святы Казімір Ягелончык і святы Максімілян Марыя Кольбэ – колісь штодня хадзілі па местачковых вуліцах як звыклія шэрыя пярэахадні, і ніхто нават і меркаваць не мог, КІМ яны потым стануць... Але гэта было калісьці, ой калісьці... а зараз... Словам, мястэчка было маленькае, беднае... Стаяла на рацэ... Заносіла сюды часам адно загадаваных ад алкагалізму колішніх СССРаўскіх збяднелых зорак пакрыўляцца пад уласную фанаграму ў збудаваным на былым жыдоўскім могільніку Лядовым палацы, ці сквапных да грошай маскоўскіх артыстаў з лёгка распазнавальнымі серыяльнымі мордамі, ці пачынаючых склізкую спявацкую кар’еру айчынных Жанэтаў, Гюнэшаў, Пятроў, Тодараў ды Лявонаў...

Жылі-дажывалі тут свой век шматлікія вайсковыя пенсіянеры, прывабленыя ў свой час ціхасцю і зялёнасцю гарадка і анацыяналістычнасцю мясцовага паспольштва, співаліся і дагаралі самотныя ўдаўцы, а насупраць, дзверы ў дзверы з імі на адной лесвічнай пляцоўцы, жылі жанчыны без мужоў, іх, па статыстыцы, было ажно восем на аднаго самага захудалага і горшага бедалагу, асвойваліся з мясцовымі абставінамі экзатычныя кітайцы і в’етнамцы, лівійцы і жменя асобаў каўказскай нацыянальнасці, паадчыняўшы сумнеўныя рэстараны і кавярні, і існавалі ўсе тутнароджаныя, тья, хто ў свой час не адчуў, што можна было кудысьці ўцякаць – у Еўропу ці на Усход, а потым ужо было позна, потым толькі трэба было махнуць рукою на свой лёс і пацешыць сябе самога: «А, неяк выкруцімся, да пенсіі дацягнем, павінен і тут жа нехта хадзіць па вуліцах, а

там, як трэба, то на плячах занясуць...»

КАЛІСЬЦІ...

Ліст да маскоўскага сябра пісьменніка Валерыя Казакова

Ты пытаеш мяне, дарагі Валерык, як сталася, што з нашага мястэчка адправіўся ў лепшы свет кароль польскі, вялікі князь літоўскі, не вельмі любімы пыхлівымі падданымі, зарослы барадой па самыя вочы Стэфан-Сцяпан-Іштван Баторый?

Каб табе на гэтае пытанне адказаць, я вымушаны буду, як прыгожа кажуць у нас, пачынаць ад Скідаля.

Дык вось, мястэчка нашае было хоць маленькае, беднае, але ганаровае — са старажытнаславянскага паселішча на ўзгорку даспела і паднялося да годнасці неформальнай сталіцы Рэчы Паспалітай некалькіх народаў пры венгры румынскага паходжання Стэфане Баторыі, ці, як яго любяць называць сучасныя неафіцыйныя гісторыкі, Сцяпане Сцяпанавічы Батуры. І я, карыстаючыся ў тым ліку і іх досведам, паспрабую табе нешта распавесці пра ягонае жыццё, дзіўную смерць і ўва што гэта вылілася нашаму мястэчку.

Кароль ён быў не дынастычны, а выбарны, запрошаны, як бы зараз акрэслілі — кароль-менеджар. Далі яму паньшляхта ў якасці бонуса жонку — Ганну Ягелонку — непрыгожую і нашмат старэйшую за яго. Кабецінай Ягелонка была рэлігійнаю, хадзіла да касцёла, гаварыла пацеры, часта і многа спавядалася, а гэтыя самыя рэчы, якімі любяць займацца наважонцы, яе, наколькі спраўджаныя крыніцы падаюць, не цікавілі ўвогуле, так што маладому мужу Сцяпану Сцяпанавічу нічога не заставалася рабіць, ажно толькі ваяваць з суседзямі, паляваць ды цішком

цёгацца па чужых бабах. Да таго ж ён не гаварыў на «шипучем змеіном языке», у сэнсе — не ведаў польскае мовы, затое, на зайздрасць некаторым біскупам, выдатна валіў лацінаю, якая ў шаснаццатым стагоддзі была нейкім аналагам сучаснай прымітыўнай ангельшчыны, так што падрыхтоўку меў салідную, не ў крыўду сённяшнім некаторым малаінтэлектуальным калгасным паганялам.

Прыехаўшы на сваё новае месца працы, Сцяпан Сцяпанавіч распісаўся ва ўсіх патрэбных паперах, склаў розныя прысягі, раздаў абяцанні і пачаў наводзіць свае парадкі. Фінансавыя справы былі заблытаныя, шляхта з панамі паводзіла сябе нахабна і пляла розныя складаныя інтрыгі, цягнучы дахаты ўсё, што далося ў рукі ўзяць, пры тым строіла з караля здзекі: «Бачыш ты, узяўся кіраваць, а мовы нашае дзяржаўнае не ведае, цыганіска праклятае!» З суседзямі — маскалямі, немцамі, шведамі і туркамі — Рэчы Паспалітай увогуле не пашчасціла, прыходзілася ўвесь час біцца за нейкія малаатракцыйныя гарады і правінцыйныя паселішчы кштатту Пскова ці Апочкі. Бываў я, дарагі Валерык, у тых краях, і дагэтуль не магу ўцяміць — на якую халеру нам былі патрэбныя гэтыя панурыя мясціны, парослыя хмызняком і асакою, з вечна п'яным і гультайскім народам?

Дык вось, хаця Сцяпан Сцяпанавіч Батура з'яўляўся перш за ўсё кіраўніком не самай благой у Еўропе дзяржавы, ваяром і зацятым паляўнічым, але, як сапраўдны мужчына, і на прыгожых жанчынаў таксама знаходзіў і хвіліну і натхненне, і, дзякуючы гэтаму натхненню, распачалася праз некаторы час ва Усходняй Еўропе найвялікшая інтрыга — я маю на ўвазе справу Дзмітрыя Самазванца. Некаторыя сур'ёзныя еўрапейскія гісторыкі лічаць, што Сцяпан Сцяпанавіч быў Зміцеру родным бацькам, а мамаю яму была прыгожая дачка ляснічага з фальварка Кундзін з-пад Сакулкі, людзі так тутэйшыя казалі, а людзі з-пад Сакулкі

ніколі не брэшучь... Сцяпан Сцяпанавіч усё жыццё праводзіў па-рыцарску — у сядле, лічыўся здаровым, моцным, вось толькі адна бяда штогодзённа дапякала — чырак на назе, і такі вялікі — часам рабіўся з далонь, і ў бацькі ягонага, таксама Сцяпана, такая ж бяда была, і памёр бацька менавіта ад яе.

А другая бяда — працавалі ў караля Сцяпана ў штаце ажно два дактары, каторых ён мусіў слухацца, адзін — Бучэла, другі — Сімоніюш. Справядліва нехта з нашых дасціпных паэтаў заўважыў: «Вось такія дахтары вымуць душу без пары» — гэтыя два не толькі душу па кроплі вымалі, але бясконца лаялі адзін аднаго, узаемна абвінавачваліся, слінаапырскваліся, сапернічалі, інтрыгавалі, даносы пісалі ў гродскія суды, прапісвалі каралю дыяметральна супрацьлеглыя лекі і давялі гэтым беднага Баторыя да магілы. У тыя часы дастаткова было паслядоўна слухацца аднаго доктара, каб панурыцца ў дошкі, а тут жа ажно два былі, ды такія ганарлівыя і ўпартыя.

Паміраў кароль Сцяпан доўга і цяжка — яму то рабілася горш, то рабілася лепш, а калі лепш, то ён кідаў усё і ўцякаў у Гарадзенскую пушчу на паляванні, нібы прадчуваючы, што хутка ўжо будзе па ім, пэйгер яму будзе!!!

Так і сталася — дванаццатага снежня 1586 года каля сямнацатай гадзіны ўвечары ў адным з пакояў Старога Замка з'явілася сумнавядомая цётка з касою і запрасіла слаўнага ваяра ў супольнае вечнае падарожжа, і ён ад нас пайшоў... назаўсёды.

Што пачалося пасля ягонае смерці!!! Не паверыш, дарагі Валерык!

Ён памёр вельмі нечакана для ўсёй Еўропы, у момант пачатку склёпвання вялікае антытурэцкае кааліцыі, таму што тыя туркі, у адрозненне ад цяперашніх, не гандлявалі кебабамі і таннымі скуранымі вырабамі на кожным кроку, тыя туркі вось-вось былі гатовыя без візаў і пашпартоў

непрыемна здзівіць Еўропу сваёй колькаснаю прысутнасцю і прымусіць мірных бюргераў падзяліцца часткай свайго набытку – каму б гэта спадабалася? Таму ўсе больш-менш цвяроза рахуючыя еўраманархі на чале са Святым Айцом проста на каленях прасілі Баторыя: «Сцяпан Сцяпанавіч, мы табе і грошы дамо, і навабранцамі паможамо, і тэхнікай, ты толькі з гэтымі ерэтыкамі разбярыся, нешта пачні рабіць!», і бедны кароль Сцяпан пачаў, толькі запозна...

Ды яшчэ да таго старая Еўропа мела сваіх унутраных ворагаў хатняга гатунку – пратэстантаў, каторыя вельмі не любілі нашую святую маці – рыма-каталіцкую царкву – і яе вернікаў і шкодзілі каталікам па-чорнаму, калі ў тых нешта путнае атрымоўвалася, нахштальт антытурэцкай кааліцыі. Пачалося гаварыцца ў голас, што ваяўнічага трансільванца атруцілі менавіта яны, лютара-кальвіны, таму што веліч аўтарытэту рыма-каталікоў ім заснуць не давала, і гэта сур'ёзныя людзі сцвярджалі, адукаваныя, не абы-што вам, прытым на еўрапейскіх дварах у кулуарах...

А што рабілася ў нашым мястэчку Г. у пакоі замка, дзе перабывалі каралеўскія парэшткі? Тут пачаліся разборкі на мясцовым узроўні – Бучэла абвінавачваў Сімоніюша, а Сімоніюш Бучэлу ў некампетэнтнасці і зламысных дзеяннях у дачыненні да першай асобы ў дзяржаве. Яны ляліся, аббрэхвалі адзін аднаго і ўжо гатовыя былі хапацца за калы ці рваць штыкеткі з плоту, каб учыніць хамскую бойку, калі раптам хлопчык гадоў трынаццаці па прозвішчы Сняжыцкі, сын селяніна з маёнтка Гарнастаевічы, вучань-выдатнік мясцовай лекарскай школы, мудра ўратаваў сітуацыю. Ён ім так сказаў: «Дзядзечкі, як не брыдка, тут яшчэ чалавек не астыў, ксяндзы з бацюшкамі модляцца, свечкі паляцца, а вы гаўкаецеся... нічога святога!!! Вазьміце лепш свае прымітыўныя хірургічныя інструменты і, пакуль нікога няма, парэжце Сцяпана Сцяпанавіча – там усё ў працэсе і высветліце!»

І што ты думаеш, дарагі Валерык, дзякуючы радзе разумнага падлетка гэтыя два ветэрынары зрабілі першае паталагаанатамічнае ўскрыццё ва Усходняй Еўропе і засталіся прыкладам для патомных і аздобаю нашае медычнае навукі.

Паўстала потым актуальнае пытанне – дзе ж будзе пахаванае цела караля і вялікага князя?

Сам нябожчык вельмі шанаваў нашае мястэчка і хацеў ляжаць у скляпеннях езуіцкага касцёла, які толькі пачалі будаваць на Высокім рынку. І ўсе былі не супраць – і месцічы, і падданыя, і местачковыя ўлады, не супраць выказваліся і самыя езуіты – дальнабачныя былі людзі, пралічвалі на некалькі соцень гадоў наперад, ведалі, што такое мартыралагічная турыстыка, але ў справу ўлезла кракаўская мафія на чале са старою непрыгожаю жонкаю Ганнаю: «Якое мястэчка G., які езуіцкі касцёл, што за хамства, што за правінцыйнасць, што за прымітывізм, мы такую пахавальню на Вавелі збудаваці, столькі грошай укінулі, аддавайце цела, бо будзе горш, да Гаагі дойдзем, калі што!» Так яны палохалі нашых мясцовых з год, і хабары з Кракава вазілі, і дзевак прыгожых падкладалі, і дарагім алкаголем апоівалі, і пасады цікавыя і грашовыя абяцалі, і нашыя лохі нарэшце паддаліся і аднойчы, пасля жалобнай імшы, урачыста адправілі на перакладных парэзанае цела Сцяпана Сцяпанавіча на Вавель...

Не, Валерык, з аднаго боку, я разумею, што парадак ёсць парадак, і калі ўсё высокае начальства ляжыць у горбе ў адным месцы, то зручней усялякія цырымоніі адпраўляць над ім, крапідлапакрапленні, імшы жалобныя і гадавіны, толькі ж у Кракаве столькі іх панапіхвалі пад катэдру, што ў вачах ад нябожчыкаў цёмна, і нецікава робіцца! Дый увогуле, нашых там замнога: на Рынку – стаіць Адам Міцкевіч з Наваградка, на надворку Вавельскага замка – Тадэвуш Касцюшка з-пад Косава на кані сядзіць. Сваіх

герояў не было, то бачыш ты іх, хітрыя мазуры, у ліцвіноў пазабіралі...

Хай бы ляжаў Сцяпан Сцяпанавіч у нашым мястэчку, эх, я баюся нават уяўляць, як бы ён тут ляжаў і што б было!!! А то прыедзеш у Кракаў, прыйдзеш да ягонае магілы, а на ёй ані свечкі, ані кветкі, адно малыя венгерскія сцяжкі. Дый туркаў зараз столькі ў Еўропу панапрыпіралася, што так і хочацца крыкнуць галосна: «Дык за што ж нашыя продкі кроў лілі?» Не, не падумай нічога дрэннага пра мяне, Валерык, я там нікога ганяць за Басфор не збіраюся, дый часы не тыя, толькі калі на мяжы Чарнагорыі і Сербіі, у мястэчку Белае Поле, муэдзін нешта незразумелае крычыць з мінарэта, то сумнавата зусім мне робіцца, Валерык...

БАЙКІ ПРА ТАЯМНІЦЫ, СТРАХІ, ПАДЗЕМНЫЯ ХАДЫ, ЖЫДОЎСКАЕ ЗОЛАТА І СТАРАЖЫТНЫЯ Г...СКІЯ СКАРБЫ...

...І адразу ўва ўсіх пачынаюць загарацца вочы, і ўспамінаюцца старазапаветныя легенды накштат той, што аднойчы малыя дзеці, гуляючы на горцы каля Старога замка, ўлезлі ў нейкую нару, а нара гэтая была не нарой, а толькі падземным ходам, і ішлі дзеці па ім з гадзіну якую, натыкаючыся на куфры з золатам і срэбрам, на шкілеты з мячамі і ў латах, на чарапы і косці, сыпаўся на іх са шчылінаў пясок — страху набраліся на ўсё жыццё, а выйшаўшы з нары, апынуліся на супрацьлеглым беразе Нёмана, акурат паміж домам пробашча Францішканаў і касцельнаю брамаю. І колькі яны ні шукалі гэтае нары на другі дзень, нават з бацькамі, а болей ужо знайсці не маглі. З таго падарожжа засталіся толькі гэтыя ўспаміны і нейкая вельмі старажытная капейчына, якую адзін з дзяцей здагадаўся заціснуць у потнай далоньцы і вынесці на свет Божы, праўда, ён яе нікому не паказваў, а потым яна згубілася...

А вось шляхецкая сям'я О'Брыен дэ Ласі, перад тым як уцячы ад Саветаў у верасні 1939 года, усе свае радзінныя скарбы запакавала ў куфар і закапала пад старою таполяю каля стаўка, а калі праз многа год малодшая дачка прыехала з Аргенціны сюды, то на месцы таполі стаяла пяціпавярховая хрушчоўка... І малодшая дачка, крыва ўсміхнуўшыся, сказала, што таму экскаватаршчыку, які капаў катлаван пад дом, вельмі пашанцавала...

...А старыя людзі распавядалі, што закрыстыян з Фары

Алойзы Камяга, калі быў яшчэ ў кавалерскім стане, аднойчы па нейкіх касцельных справах пайшоў у капліцу Маці Божае Кангрэгацкае, глянуў — ажно акурат каля алтара прасела каменная падлога. Крануў закрыстыян рукою камяні, а тыя і праваліліся. Пасвяціў Алойзы ліхтарыкам — а там глыбокая цёмная мураваная яміна, відаць, што падземны ход, і нешта блішчыць на дне...

...А Марыся Маліноўская з Падкрыжакаў бачыла, казалі, апоўначы каля крыжа на раздарожжы нейкага дзіўна апранутага пана, пан у яе папытаў па-польску, як дайсці да карчмы «Раскоша», Марыся перажагналася — і пан прапаў! А як паказалі ёй дзеці малюнак з энцыклапедыі, то пазнала Марыся ў пане памерлага пад канец васьмнаццатага стагоддзя падскарбія надворнага літоўскага графа Антонія Тызенгаўза...

...А дырэктар гісторыка-археалагічнага музея знаходзіў штораніцы ў пакоі, дзе дакончыў жыццё Стэфан Баторый, пустыя пляшкі з-пад чырвонага венгерскага віна «Кекфранкош», і што хочаш, тое пра гэта і думай... ...А Зыгмунт Гумянюк з Пярэселкі ўвосень п'яны ўваліўся ў нейкую шчыліну на Нававіленскай, а вылез з гэтае шчыліны ажно на Дзевятоўцы, ля ветэрынарнай лякарні, дзе здаровіць коцікаў і сабак добры доктар Вераб'ёў...

...А Саша Сурык з Гнойнікаў разам з Вовікам Кіслым прапалі аднойчы з горада на тры дні, а калі вярнуліся, то іх ніхто не пазнаў...

Такіх гісторыяў старыя людзі вам могуць нараспавядаць мех з кошыкам, толькі закрыстыян Алойзы Камяга падумае і скажа, што нічога такога не было на яго памяці, колькі ён ходзіць у Кангрэгацкую капліцу... А калі жывуць на Пярэселцы Гуменюкі, то пайдзіце і папытайце — няма між імі аніякага Зыгmunда, і не было ніколі... як і Маліноўскіх у Падкрыжаках — ну смех, ды і годзе!!!

І ўвогуле, шаноўныя чытачы, мястэчка нашае беднае,

малое, глыбока канфесійнае, якія падземныя хады, якія Тызенгаўзы пад крыжамі, якія скарбы, хопіць ужо гэтай монтэкрыстаўшчыны! Большасць людзей тут спрадвеку ўласнымі мазалямі штодзённа зарабляла цяжкі грош на кавалак хлеба, а ўжо брыльянты і куфры з золатам — скуль ім узяцца, скажэце мне?

Ну добра, можаце пачаць спрачацца вы, беднае яно, малое, яшчэ там штосьці... Але ж не могуць усе месцічы быць беднымі — хтосьці ж, хоць адзін, мусіў быць багатым, тым больш што ізраэлітаў у нас жыло ці не столькі, колькі каталікоў і праваслаўных разам, а яны, ізраэліты, людзі дасведчаныя, умелі зарабляць на рублі сто рублёў, а на тысячы — мільён. Куды гэтыя сотні і мільёны падзеліся?

Ды не, адкажу я вам — гэта ўсё таксама праўда, як у рэшаце вада! Большасць нашых жыдочкаў ледзь-ледзь дацягвала ад шостага да дваццаць першага, гандлюючы селядцамі з бочкі ці абаранкамі-байгелямі паштучна, так вось яны і мыкаліся з гэтымі селядцамі і абаранкамі ад трынаццатага стагоддзя па нашай зямлі, і не надта, ах, салодкім было іх жыццё, як гэта іншым здавалася, і не было ім чаго асабліва закопваць у глебу, гандлюючы такім таварам... І колькі, пагляньце, у нашым слаўным С. адбылося падзеяў за няпоўную тысячу год існавання — то літвіны дамовіліся з Каронаю і разам адлупцавалі крыжакоў, то вялікія князі і каралі гасцявалі і жылі ў двух замках — спярша Старым, потым Новым, то шляхта збіралася на розныя паспалітыя рушэнні, сеймы і сеймікі, то грамадзяне Рэчы Паспалітай і шведы, французы і рускія, казакі Хмяльніцкага і крымскія татары, прусы і няведама якая навалач узаемна ганяліся адныя за другімі па нашай зямлі з Усходу на Запад і наадварот, і мардавалі, мардавалі, мардавалі адзін аднаго, і палілі, і знішчалі, і рабавалі, і гвалцілі, і ўсё валілася, гарэла і рушылася, — а ціхія ўпартыя жыдкі, цярпліва перачакаўшы найгоршае — мор, пажары ці